

7.9.2012

Dnr 218/4/12

Beslutsfattare: Justitieombudsman Petri Jääskeläinen

Föredragande: Äldre justitieombudsmannasekreterare Mikko Sarja

DE SPRÅKLIGA RÄTTIGHETERNA MÅSTE TRYGGAS PÅ FÖRHANDSRÖSTNINGSTÄLLENA / KIELELLISET OIKEUDET TURVATTAVA ENNAKKOÄÄNESTYSPAIKOILLA

1

KLAGOMÅLET

Klaganden bad i sitt brev 7.1.2012 riksdagens justitieombudsman undersöka förfarandet av centralvalnämnden i Vanda. Klaganden ansåg att vid förhandsröstningen till val av republikens president hade den svenskspråkiga servicen vid Mårtensdals bibliotek varit bristfällig. Klaganden berättade att skylten som hänvisade till vallokalen hade bara varit på finska och valfunktionären inte hade kunnat svenska då Klaganden hade frågat honom om förhandsröstningen. Med anledning av detta hade Klaganden inte kunnat avge sin röst.

3

AVGÖRANDE

3.1

Grunder för bedömning

3.1.1

Rättslig reglering *Grundlagen*

Enligt grundlagens 6 § 1 mom. är alla lika inför lagen och ingen får enligt 2 mom. utan godtagbart skäl särbehandlas t.ex. på grund av språk.

Enligt 14 § 1 mom. har varje finsk medborgare som har fyllt aderton år rätt att rösta i statliga val och folkomröstningar. Det allmänna skall enligt 4 mom. främja den enskildes möjligheter att delta i samhällelig verksamhet och att påverka beslut som gäller honom eller henne själv.

Enligt 17 § 1 mom. är Finlands nationalspråk finska och svenska. Vars och ens rätt att hos domstol och andra myndigheter i egen sak använda sitt eget språk, antingen finska eller svenska, samt att få expeditioner på detta språk skall enligt 2 mom. tryggas genom lag. Det allmänna skall tillgodose landets finskspråkiga och svenskspråkiga befolknings kulturella och samhällliga behov enligt lika grunder.

Enligt 21 § 1 mom. har var och en rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag samt att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt rättskipningsorgan.

Enligt 22 § skall det allmänna se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses.

Vallagen

Enligt vallagens 8 § 1 mom. är röstningsområde kommunen, om det inte är nödvändigt att dela in den i flera röstningsområden.

Enligt 9 § 1 mom. (punkt 1) är förhandsröstningsställen de allmänna förhandsröstningsställen i hemlandet om vilkas antal och placering kommunstyrelsen beslutar och vilka det skall finnas åtminstone ett i varje kommun om inte något annat följer av särskilda skäl.

Enligt 17 § 1 mom. sköts förhandsröstning på allmänna förhandsröstningsställen i hemlandet, i finska beskickningar och ombord på finska fartyg samt hemmaröstning av valförrättare. Varje allmänt förhandsröstningsställe i hemlandet skall ha åtminstone två valförrättare. Enligt 2 mom. förordnar den kommunala centralvalnämnden valförrättare till ett allmänt förhandsröstningsställe i hemlandet. När förhandsröstning förrättas vid ett allmänt förhandsröstningsställe i hemlandet skall enligt 3 mom. minst två valförrättare samtidigt vara närvarande.

Enligt 49 § 1 mom. skall den kommunala centralvalnämnden tillkännage de allmänna förhandsröstningsställen i hemlandet som finns inom kommunen samt förhandsröstningstiderna vid dem så som kommunala tillkännagivanden delges. Valförrättarna och valbestyrelsen skall enligt 2 mom. se till att röstningstiderna och den närmare ordningen vid förhandsröstningen tillkännages genom kungörelser som anslås på förhandsröstningsstället och vid behov även på annat lämpligt sätt.

Enligt 56 § 2 mom. skall de närvarande på ett röstningsställe iaktta de föreskrifter som valförrättaren eller valbestyrelsen meddelar för upprätthållandet av ordningen och för tryggheten av en störningsfri röstning.

Enligt 57 § § mom. skall en röstberättigad som önskar rösta på förhand anmäla sig hos valförrättaren eller valbestyrelsen på förhandsröstningsstället. Den röstande är enligt 2 mom. skyldig att för valförrättaren eller valbestyrelsen styrka sin identitet. Därefter ges den röstande röstsedel, valkuvert och ytterkuvert samt vid behov följbrevsblankett.

Enligt 58 § 3 mom. skall valförrättaren eller en medlem av valbestyrelsen på den röstandes begäran bistå vid röstningen.

Språklagen

Enligt språklagens 10 § 1 mom. har var och en i kontakter med statliga myndigheter och tvåspråkiga kommunala myndigheter en rätt att använda finska eller svenska.

Enligt 23 § 1 mom. skall myndigheterna i sin verksamhet självmant se till att individens språkliga rättigheter förverkligas i praktiken. En tvåspråkig myndighet skall betjäna allmänheten på finska och svenska. Myndigheten skall både i sin service och i annan verksamhet utåt visa att den använder båda språken.

Enligt 32 § 1 mom. skall information som statliga och kommunala myndigheter riktar till allmänheten ges på finska och svenska i tvåspråkiga kommuner. En tvåspråkig myndighets meddelanden, kungörelser och anslag samt annan information till allmänheten skall enligt 2 mom. finnas på finska och svenska.

Enligt 33 § 1 mom. skall texten på skyltar, trafikmärken och andra motsvarande anslag som riktar sig till allmänheten och som myndigheterna sätter upp i tvåspråkiga kommuner finnas på finska och svenska, om man inte enligt internationell praxis använder enbart ett utländskt språk.

3.1.2

Centralvalnämndens utredning

Vanda stads centralvalnämnd har i sin utredning konstaterat bl.a. att vallagen inte ställer särskilda behörighetskrav på valfunktionärer. Enligt justitieministeriets valanvisningar för presidentvalet 2012 måste man dock säkra tillräckliga språkfärdigheterna då valfunktionärer väljs. I Vanda har enligt vedertagen praxis främst sådana stadens egna anställda förordnats till valfunktionärer, som har tidigare erfarenhet av att förrätta förhandsröstning. I presidentvalet hade Vanda sammanlagt tio förhandsröstningsställen till vilka det behövdes cirka 50 valfunktionärer för 14 arbetsdagar. Språklagen förutsätter inte att alla som sköter offentliga uppdrag ska kunna svenska. Strävan har varit att till varje förhandsröstningsställe få minst en valfunktionär som kan svenska tillräckligt bra. Vid det nu aktuella förhandsröstningsstället fanns en valfunktionär som talar svenska väl samt en som förstår svenska väl och som klaganden skötte sitt ärende med. Att förverkliga de språkliga rättigheterna i praktiken är en utmaning eftersom ens en svenskkunnig valfunktionär per röstningsställe inte nödvändigtvis räcker. Med tanke på antalet förhandsröstningsställen och valfunktionärer är också målet att få tillräckligt många svenskkunniga personer en synnerligen krävande uppgift.

På den plats som klaganden nämner hade en svenskspråkig skylt oavsiktligt inte ställts fram, men annanstans i närheten av förhandsröstningsstället fanns skyltning även på svenska. För att förbättra betjäningen kommer i fortsättningen varje förhandsröstningsställe dessutom att ha en svenskspråkig röstningsanvisning i format A4 till buds för röstarna.

Vidare konstaterar man i utredningen att för varje person som införts i rösträttsregistret gjorde befolkningsregistercentralen två likadana meddelanden på kort och sände dem i en och samma försändelse till de röstberättigade som hade känd adress. Meddelandena på kort var svenskspråkiga om svenska införts i befolkningsregistersystemet som personens modersmål eller kontaktspråk, och kortet innehöll anvisning om hur röstningen sker. Vid den tiden för förhandsröstningen redogjordes röstningsförfarandet också detaljerat i pressen.

Med beaktande av den ovan nämnda anser centralvalnämnden att klaganden hade fått tillräckligt med information om röstningen på sitt modersmål och att han skulle ha kunnat använda sin rösträtt om han velat. Smärre brister i den svenskspråkiga skyltningen och betjäningen på röstningsstället torde sålunda inte ensamma kunna anses vara skäl till att klaganden lämnade sin rösträtt

oanvänd.

3.2

Bedömning

När en röstberättigad använder sin rösträtt på ett förhandsröstningsställe måste han eller hon få denna sak på ett vederbörligt sätt behandlad så som grundlagens 21 § förutsätter. Till "saker" som avses i grundlagen hör nämligen även myndighetskontakter i servicesyfte (GrUB 9/2992 rd – RP 92/2002 rd, s. 3). Ett röstningstillfälle ställer i praktiken mångsidiga krav på kundbetjäningen, eftersom den röstberättigade har både skyldigheter och rättigheter. Han eller hon måste t.ex. anmäla sig hos valförrättaren och styrka sin identitet samt iaktta de ordningsföreskrifter som valförrättaren meddelar för att undvika störningar under röstningen. En röstberättigad är också på begäran berättigad till bistånd vid röstningen.

Centralvalnämnden måste tillgodose medborgarnas befogenhet att utnyttja sin i grundlagen tryggade rösträtt. De som ansvarar för förhandsröstningen bör fästa särskild uppmärksamhet vid att de röstberättigade har tillgång till nödvändig information och vägledning.

På grund av ovanstående bör på tvåspråkiga områden information och vägledning om röstningen vara tillgänglig på båda nationalspråken. Detta gäller även ifall anvisningar om förhandsröstningen på förhand har sänts till de röstberättigade både på finska och på svenska. Vidare konstaterar jag att det med tanke på valmyndigheternas skyldigheter inte spelar någon roll att man möjligen har redogjort för röstningsförfarandet i medier.

Utnyttjandet av rösträtten är en så viktig angelägenhet för var och en som är därtill berättigad att centralvalnämnden för detta bör tillgodose en tillräcklig tvåspråkig service. Det är ytterst viktigt att fästa uppmärksamhet vid att en tillräcklig tvåspråkig service vid förhandsröstningsställen garanteras.

Valförrättarna svarar för den information och handledning som sker på själva förhandsröstningsstället. Vallagen ställer emellertid inga särskilda behörighetskrav – inte heller språkliga – på valförrättarna. Det finns individuella skillnader i förmågan att lära sig språk och det är inte justitieombudsmannens sak att i ett skriftligt klagomålsförfarande bedöma enskilda valförrättarnas språkkunskaper.

En kommunal valmyndighet däremot är förpliktad att säkerställa att en röstberättigads språkliga rättigheter tillgodoses. Detta kan förverkligas t.ex. genom lämpliga arrangemang i fråga om valförrättarnas arbetsskift eller genom att försäkra sig om att det bland valförrättare finns språkkunniga personer (jämför RP 92/2002 rd, s. 76). Enligt min åsikt kan man även t.ex. utarbeta skriftliga anvisningar för röstningsställen eller ha någon slags "bakjour" så att en valförrättare som inte har tillräckliga språkkunskaper kan få språkligt bistånd så att en röstberättigad får sitt ärende uträttat. Centralvalnämnden har redan meddelat att varje förhandsröstningsställe i fortsättningen kommer att ha skriftliga svenskspråkiga röstningsanvisningar för röstarna. Jag anser detta vara en positiv utveckling.

Klaganden hade rätt att i samband med förhandsröstningen använda sitt modersmål, dvs. svenska, och att få betjäning på detta språk. Enligt klaganden hade valförrättarna emellertid inte kunnat svara på svenska när han hade frågat om förhandsröstningen. Centralvalnämnden för sin

del har konstaterat att vid det nu aktuella förhandsröstningsstället fanns en valfunktionär som talar svenska väl samt en som förstår svenska väl och som betjänade klaganden (alltså den första gången). Det framkommer inte att valfunktionären i fråga skulle t.ex. ha bitt sin kollega om språklig hjälp. Det räcker inte att det på platsen finns valförrättare med tillräckliga språkkunskaper om man inte kan använda sig av deras kunskaper.

Även om jag i detta ärende inte har förutsättningar att i detalj ytterligare ta ställning till händelseförloppet på förhandsröstningsstället eller till enskilda valförrättarnas förfarande, är det ändå på grund av ovan nämnda enskilda omständigheter högst sannolikt att klagandens grundläggande språkliga rättigheter inte blivit tillgodosedda på det sätt som förutsätts i 17 § i grundlagen.

Angående skyltarna har centralvalnämnden konstaterat att på den plats som klaganden nämner hade en svenskspråkig skylt oavsiktligt inte ställts fram, men i närheten fanns skyltning även på svenska. Huvudregeln på tvåspråkiga områden bör enligt min åsikt vara att man använder tvåspråkiga skyltar, dvs. att texten på en skylt samtidigt är på två språk. Om man emellertid använder separata enspråkiga skyltar måste man använda dem samtidigt så att tvåspråkigheten syns på det sätt som språklagen förutsätter. Jag anser att skyltningen i detta fall inte helt har skett i enlighet med kriterierna i språklagen.

4 ÅTGÄRDER

Jag meddelar Vanda stads centralvalnämnd mina uppfattningar som framgår av avsnitt 3.2 genom att sända valnämnden en kopia av detta beslut.

Samtidigt sänder jag justitieministeriets enhet för demokrati, språk och grundläggande rättigheter en kopia av detta beslut för kännedom.